
A passzív alany és a sértett – Az ítélkezési gyakorlat ingadozásai

Molnár Gábor Miklós*

A sértett egyaránt büntető anyagi jogi és büntetőeljárás fogalom. Fogalmának értelmezését lényegesen befolyásolta a pótmagánvád bevezetése. A pótmagánvádlókénti fellépésre a sértett fogalom meghatározásának függvényében kerülhet sor. Közvetett módon a nyomozás során bejelenthető panaszjog szabályozása, illetve jogalkalmazói (ügyészi) gyakorlata is szoros kapcsolatban áll a sértettet megillető jogok változásával, átalakulásával. Végül a foglalkozástól eltiltás újabb szabályai egy újszerű dimenzióban ugyancsak közvetlenül befolyásolták a sértett fogalmának a meghatározását.

Kulcsszavak: sértett, pótmagánvád, panaszjog, foglalkozástól eltiltás

The passive subject and the victim - Fluctuations in case law

The victim is a concept of both substantive law and criminal procedure. The interpretation of his concept was significantly influenced by the introduction of the substitute private prosecution. Action as a substitute private prosecutor may depend on the definition of the victim. Indirectly, the regulation of the right to complain during the investigation and the practice of law enforcement (prosecutors) are also closely related to the change and transformation of the rights of the victim. Finally, the new rules on prohibition to exercise professional activity in a novel dimension also directly influenced the definition of the victim.

Keywords: victim, substitute private prosecution, complaint (protest) during the investigation, prohibition to exercise professional activity

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1478>

1. A sértett fogalmának meghatározása

A büntetőeljárás központi figurája a terhelt. A terhelt tetteinek elbírálása képezi az eljárás tárgyát. A terhelt tette pedig a sértett sérelmére elkövetett cselekménye. A sértett elszenvedti a bűncselekményt és ezt követi az eljárás, ahol visszatérően, ismételten szembesítik a sérelmére elkövetett agresszióval. Az eljárásban a sértettel „csak” dolga van a hatóságoknak, a sértett plusz feladatokat, további munkaterhet ad a hatóságok számára.

A sértett, aki legtöbbször véletlenül, gyakran véletlenszerűen belezuhant a büntetőeljárásba, sokáig mostohagyermek volt a büntető eljárásoknak. Az államok

* Nyugalmazott kúriai bíró, tanácselnök.

kevésbé voltak készségesek abban, hogy a megtépzott helyzetéhez méltóan kezeljék, ezért ezen a téren európai uniós jogalkotás indult. A közösségi jogalkotás kezdetben a sértett fogalom meghatározásán keresztül a sértett büntető eljárási jogainak azonosítására és az azonosított jogosítványok garantálására irányult.

Mára ez a közösségi jogi védelem már messze túl nőtt a sértett eljárási jogainak a garantálásán és a sértett eljárási jogainak a védelme mára beleolvadt az áldozatvédelembe, amely immár egy komplett módszertan és komplex intézményrendszer kialakítását és működtetését jelenti.

Abból kiindulva, hogy hazai büntetőjogunkban a sértett fogalmát a Be. határozza meg, gyakran hallani azt az indokolatlanul egyszerűsítő megközelítést, hogy a sértett fogalma eljárási jogi fogalom. Ez így nem pontos. A sértett ugyanúgy büntető anyagi jog kategória is, mint ahogyan büntetőeljárási fogalom. Ennek az állításnak az alátámasztására egyszerű azt mondani, hogy maga a Btk. használja, alkalmazza ezt a terminológiát, de a büntető anyagi jog számára nem ez a rendszerképző, nem ennek a tényleges szóhasználatnak van meghatározó jelentősége.

Tény, hogy a Btk.¹ 6. §-ának (2) bekezdésében meghatározott folytatólagosan elkövetett bűncselekmény fogalmának egyik meghatározó eleme, hogy az „azonos *sértett* sérelmére” követhető el. A Btk. 28. § (1) a) bekezdésében meghatározott bűncselekmények *sértettje* a bűncselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be.

A Btk. 29. §-ának (1)-(2) bekezdésében szabályozott tevékeny megbánás megállapításának egyik feltétele, hogy az elkövető „közvetítői eljárás keretében a *sértett* által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.”

A Btk. Általános Részében a törvényhozó még többször használja a sértett terminológiát – például az általam később még részletesen tárgyalt foglalkozástól eltiltás keretében – és a Btk. a Különös Részében is. A segítségnyújtás elmulasztásának egyik minősített esetét (lásd a 166. § (2) bekezdésében) akként határozza meg, hogy „ha a *sértett* meghal, és életét a segítségnyújtás megmenthette volna” és hasonlóképpen, a Btk. 192. §-ában szabályozott emberkereskedelem és kényszermunka tényállása több helyen is tartalmazza a „*sértett*” terminológiáját.

A sértett fogalom jelentősége az anyagi jog számára a hivatkozott esetekben csupán másodlagos. Fontosabb ennél, hogy a büntető anyagi jogi védelem a védendő jogi érdekek, a védendő jogi tárgyak, az oltalmat igénylő társadalmi viszonyok védelmének rendszere. A bűncselekmény mindenkor sérti ezeket a büntetőjog által védett érdekeket, értékeket. Az anyagi büntetőjog ezt elsődlegesen a jogi tárgy, illetve a társadalomra veszélyesség fogalmának a meghatározása körében értékeli. És azt is tudjuk, hogy egyrészt a különös rész felépítése a támadott és megsértett jogi tárgyak jogalkotó által rangsorolt rendszerére épül, másrészt a büntetőjogi jogkövetkezményrendszer is az okozott sérelem nagyságához – ezen belül önmagában a védendő érdek súlyához, másrészt a védett értékek sérelmének a mértékéhez – igazodik.

¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

A sértett tehát ugyanúgy alkalmazott fogalom az anyagi jogban, mint az eljárási jogban. Miután pedig egyetlen legális meghatározása van hazai jogunkban, a sértett legális fogalmának tartalma, értelmezése elméletileg nem térhet el a büntető anyagi jogban és az eljárási jogban.

A korábbi Be.² 51. §-ának (1) bekezdése szerint: *sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette*. A hatályos Be.³ 50. §-a szerint: *a sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette*. A sértett meghatározása a jogsérelemmel történik (akinek, amelynek jogát, jogos érdekét ...). A sértett fogalma tehát egy jogszempontú fogalom. Ezek a jogok, jogos érdekek természetes személyekhez, személy-közösségekhez és jogi entitásokhoz egyaránt kapcsolódhatnak.

Amikor a sértett természetes személy, és a bűncselekmény tényállásának meghatározása folytán a bűncselekmény elkövetési magatartása valamilyen külső jellegű – leggyakrabban fizikai és erőszakos – behatást gyakorol a sértett testére, akkor a természetes személy passzív alanyként lényegében az ún. elkövetési tárgy jogi sorsát osztja. Természetesen ekkor már egészen más a rendszertani helye a bűncselekmény fogalmában, mert ez a sértett már nem a megsértett társadalmi viszony, érdek vagy érték, hanem a ténylegesen megérintett élő ember, s ezért nem a társadalomra veszélyesség, hanem a tényállásszerűség keretei között értékelendő.

A korábbi Be. sértett fogalma a hatályban léte alatt formálisan nem változott, a joggyakorlat azonban a tartalmát az idők folyamán lényegesen szűkítette. Előadásomban (illetve tanulmányomban) a sértett fogalmának és jogi helyzetének lényegesebb változásait és a fogalom változásának a mozgatórugóit szeretném felvillantani és bemutatni. Azt, hogy milyen érdekek mentén milyen irányú mozgások figyelhetők meg a sértett fogalmának meghatározásában és értelmezésében.

Már most jelzem, hogy a fogalom értelmezését befolyásoló tényezők gyakran egymás mellett, párhuzamosan befolyásolták a sértett fogalmának az értelmezését. Mindez egyúttal azt is eredményezte, hogy a sértett hosszú évtizedekig változatlan törvényi meghatározása is megváltozott.

2. A sértett fogalmának alakulása a pótmagánvád gyakorlatának függvényében

2.1. A pótmagánvád bevezetésének első tapasztalatai. A sértett fogalmának újra (illetve át-) értelmezését lényegesen befolyásoló egyik jelentős jogintézmény a pótmagánvád bevezetése volt. A pótmagánvád intézményét a korábbi Be. hozta vissza hazai jogunkba 2003. július 1. napjával. A jogintézmény célja éppen a sértett jogainak a hatékonyabb védelme. Az a rendeltetése, hogy egy korrekciós lehetőséget adjon a sértettnek a bűnüldözői (ügyészi) értékeléssel szemben a büntető igény bírói úton való jogérvényesítésre.

² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.

³ A büntetőeljárásról 2017. évi XC. törvény.

A pótmagánvád bevezetéséhez kapcsolódott a rendszerváltást követő első megrendítő pofon is a harmadik hatalmi ágnak.

A pótmagánvád bevezetést követően a joggyakorlat számára kérdésként merült fel, hogy van-e pótmagánvádlókénti fellépésre lehetősége az állam képviselőjében eljáró állami szervnek. A jogegységi eljárásban eljáró Legfelsőbb Bíróság a 3/2004. BJE határozatában kimondta:

I. Az állam vagyoni sérelmével járó bűncselekmények miatt indított büntetőeljárásban helye van pótmagánvádnak, minden olyan esetben, amikor annak a (korábbi) Be. 53. §-a (1) bekezdésében meghatározott feltételei fennállnak. Nincs jelentősége annak, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény a vagyon elleni bűncselekmények (Btk. XVIII. Fejezete) körében, vagy a Büntető törvény Különös Részének más Fejezetében van-e elhelyezve.

A Legfelsőbb Bíróság 3/2004. BJE számú jogegységi határozatát a legfőbb ügyész indítványára az Alkotmánybíróság a 42/2005. (XI. 14.) AB számú határozatával 2005. november 14. napán – ex nunc hatállyal – megsemmisítette. Azért volt megrendítő ez a döntés, mert amikor 1990-ben megkezdte működését az Alkotmánybíróság, akkor létrejött a politikai tényezők között egy gentlemen's agreement arról, hogy az Alkotmánybíróság, mint a törvényhozás normakontrollra hivatott szerve soha nem terjeszti ki hatáskörét a harmadik hatalmi ágra, az igazságszolgáltatásra. De lám. Ez megtörtént, és ma már mindenki magától értetődőnek tartja. Talán a mai jogászgeneráció már nem is érti, mi lehet ezzel a probléma.

Ma már a parlament szerve az ötfokúra bővített igazságszolgáltatási rendszer ötödik, legfelsőbb foka, az igazságszolgáltatás legvégső fóruma. Az Alkotmánybíróság ügyeinek több, mint 95 %-át a rendes bíróságok ítéleteinek a felülbírlata teszi ki. Az Alkotmánybíróság nem csak szakmai iránymutatást ad az ítélező bíróságoknak, hanem kasszációs jogkörében a rendes bíróságok ítéletét meg is semmisítheti és új eljárást rendelhet el.

2.2. A pótmagánvádlókénti fellépés a sértett fogalom meghatározásának függvényében. A sértett pótmagánvádlókénti fellépését a Be. korlátok között engedi meg. Arra értelemszerűen csak akkor van mód, ha a bűncselekménynek van sértettje. És amint a 1996-os Bűnvádi perrendtartás⁴ alapján eljáró korábbi Kúria, úgy a Legfelsőbb Bíróság is megkezdte azt az áldozatos tevékenységet, hogy esetről esetre, értsd bűncselekményről bűncselekményre megállapította, hogy az pótmagánvádképes-e vagy sem. Voltak (és máig vannak) különösen vitás esetek. Ilyen például a hamis vád vagy a hivatali visszaélés.

2.2.1. A hamis vád. Az EBH 2011. 2301. számú elvi határozat kimondja, hogy hamis vád büntette miatt pótmagánvádnak nincs helye. A döntés indokolása szerint pótmagánvádlóként a sértett (értelemszerűen az adott bűncselekmény sértettje) jogosult fellépni. A Btk. 233. § (1) bekezdés a) pontja szerinti hamis vád büntettének elkövetése, illetve a bűncselekmény megvalósulása nem közvetlenül okozza konkrét személy tényleges és közvetlen jog- vagy jogos érdekbeli sérelmét, illetve nem közvetlenül vezet annak veszélyéhez, hanem közvetve, áttételesen. Elsődleges

⁴ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról.

hatása az igazságszolgáltatás, a hatóság megtevesztése, míg a passzív alany ellen közvetve irányul. A passzív alannal szemben ugyanis nem az elkövető indítja meg a büntetőeljárást, az elkövető magatartása csupán alkalmas a büntetőeljárás megindítására. A büntetőügyben eljáró hatóság eljárási cselekménye által veszi kezdetét közvetlenül a passzív alany ellenében a büntetőeljárás. Következésképpen a Btk. 233. § (1) bekezdés a) pontja szerinti – bár közvérdra üldözendő és passzív alanyt is feltételező – bűncselekmény miatt pótmagánvádnak nincs helye.

Ezt a döntést és az annak alapján kialakított ítélkezési gyakorlatot mindig is tévesnek tartottam. Ezzel nem vagyok egyedül. Előljáróban hivatkozom arra, hogy nyomban a döntés közzétételét követően megjelent egy tanulmány a Magyar Jogban.⁵ Szerzője (akkor bírósági titkár) szerint: „Jelen tanulmánnyal a célom a fenti érvelés helytállóságának megcáfolásával rámutatni arra, hogy a hamis vád passzív alanya minden esetben sértettnek minősül”.

Számomra soha nem volt kétséges, hogy a valótlan tényállításokkal érintett megvádolt személy a hamis vád közvetlen sértettje. A becsület csorbítására is alkalmas valótlan tény állítása valakiről más előtt alkalmas lehet rágalmazás (vagy becsületsértés) megállapítására, amelynek mindig van közvetlen sértettje. Ha ez a valótlan tényállítás egyúttal hamis vádolást is megvalósít (mert hatóság előtt történik), attól még ugyanúgy van közvetlen sértettje, mintha önmagában csak rágalmazás vagy becsületsértés történt volna. A hamis vád mindig közvetlenül sérti a megvádolt személy becsületét, azon belül a társadalmi megbecsülését és az emberi méltóságát egyaránt. Nem is beszélve arról, ha még büntetőeljárás is indul ellene, netán el is ítélik.

Ebben a kérdésben az Alkotmánybíróság 3384/2018. (XII. 14.) AB határozata (továbbiakban: AB határozat) újabb fordulatot hozott.⁶ A bíróság előtt pótmagánvádlóként fellépő indítványozó alkotmányjogi panaszában a vádindítvány elutasítását sérelmezte. A támadott döntés indoka szerint a hamis vád bűncselekménye a Btk. XXVI. Fejezetében, az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények között található. A bűncselekmény természetes személy esetében nem okoz közvetlen érdeksérelmet és ennek megfelelően csupán származékos sértetti pozíciókat eredményez. A hamis vád büntetettének nincs passzív alanya, így az indítványozó a konkrét cselekmény vonatkozásában nem minősült sértettnek. A bűncselekmény által okozott sérelem az esetében csupán áttételesen jelentkezett.

Az Alkotmánybíróság a bíróságok döntését Alaptörvény-ellenesnek találta és megsemmisítette. Döntésének indokolásában utalt arra, hogy a Be. hatályba lépése és a pótmagánvádlóra irányadó szabályozás megváltozása – különösen a Be. 50. és 54. §-ára, valamint a Be. 787. § (3) bekezdés d) pontjára figyelemmel – szükségessé teszi a Legfelsőbb Bíróság 90/2011. BK. véleményének (amelyben a pótmagánvád gyakorlatai tapasztalatait összegezte) felülvizsgálatát és a megállapítások újragondolását annak érdekében, hogy a bíróságoknak szóló iránymutatás a Be.

⁵ Dr. Bejcziné dr. Gulyás Cecília: Az EBH 2011. 2031. számú legfelsőbb bírósági döntés margójára – Sértett-e a hamis vád passzív alanya? Magyar Jog 2012. évi 5. szám 302-307. o.

⁶ Az Alkotmánybíróság 3384/2018. (XII. 14.) AB határozata a Gödöllői Járásbíróság 5.B.48/2016/2. számú végzése és a Budapest Környéki Törvényszék 14.Bf.227/2016/2. számú végzése alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről.

rendelkezéseivel összhangban álljon. Orvosolni szükséges továbbá a jogalkalmazás azon hiányosságát, amely a sértett mint büntető eljárásjogi, valamint a passzív alany mint büntető anyagi jogi fogalom viszonyának a rendezetlenségében, ennek következtében pedig a két büntetőjogi kategória következetlen és a jogbiztonság követelményeinek a sérelmét felvető alkalmazásában nyilvánul meg. {AB határozat [51]}

A törvényi tényálláshoz kapcsolódó szakirodalmi álláspont értelmében a hamis vád bűncselekménynek van passzív alanya. Ebbe a kategóriába pedig olyan, az elkövetőtől különböző, egyedileg azonosítható, élő, valóságos természetes személy sorolható, aki ellen büntetőeljárás indítható. (Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész, HVG-ORAC, Budapest, 2016., 410. oldal.){AB határozat [57]}

Az Alkotmánybíróság szerint a pótmagánvád jogintézményének a bevezetésével a jogalkotó lehetőséget teremtett a sértettek számára, hogy az állami büntetőigény érvényesítőjeként lépjenek fel és a bíróság eljárását kezdeményezzék. [...] A pótmagánvádlói fellépés vizsgálatát érintően a bíróság eljárása abban az esetben áll összhangban az Alaptörvénnyel, ha a bírósághoz fordulás jogát ténylegesen is biztosítja valamennyi olyan sértettnek, akik számára a jogalkotó azt gyakorolhatóvá tette. [AB határozat 64]

A konkrét esetben elmaradt azon két szempont értékelése, amelyeket a bírósági gyakorlat – a fent kifejtetteknek megfelelően – következetesen kiemel és vizsgál: a bűncselekmény okozott-e közvetlen jogsérelmet a sértettnek, valamint a törvényi tényállás tartalmaz-e passzív alanyt vagy eredményt. {AB határozat [67]}

Az eljáró bíróságok nem hagyhatták volna figyelmen kívül azt a körülményt, hogy az indítványozó a büntetőeljárás lefolytatását a hamis vád Btk. 268. § (2) bekezdése szerinti minősített esete alapján kezdeményezte. A bűncselekmény alapesetéhez képest – amelyre vonatkozó megállapításokat az EBH2011. 2301. számú elvi bírósági határozat tartalmaz – a (2) bekezdés szerinti minősített eset törvényi tényállásának az eleme az is, hogy a hamis vád alapján az érintett ellen megindul a büntetőeljárás. A hamis vád ezen esetében tehát sor kerül a hamisan megvádolt személy meggyanúsítására: a hatóság közli vele az alapos gyanút, adatait nyilvántartásba veszi és gyanúsítottként kihallgatja. Az Alkotmánybíróság szerint a sérelem közvetlensége tekintetében tehát a (2) bekezdés szerinti minősített eset bizonyosan más megítélést kíván, mint a tényállás (1) bekezdése szerinti és az EBH2011. 2301. számú elvi bírósági határozatban elemzett alapeset. {AB határozat [69]}

Ezeket az eljárási cselekményeket a hatóságok az indítványozó esetében is elvégezték, hiszen megindult ellene a büntetőeljárás, amelyben törvényi kötelezettsége volt gyanúsítottként részt venni. Ennek keretében minimálisan sor került az alapos gyanú közlésére, adatainak a nyilvántartásba vételére, valamint a gyanúsított kihallgatására. Az indítványozó továbbá az egyéb eljárási cselekmények végrehajtásában is köteles volt a büntetőeljárási törvény rendelkezései szerint együttműködni a hatóságokkal. Ezek a cselekmények nyilvánvalóan kötelezettségek teljesítését követelték meg az indítványozótól, egyúttal jogosítványainak a gyakorlásában (pl.: mozgásszabadságában, személyes adatai védelmében, sőt akár a jó hírneve tiszteletben tartásához fűződő jogában is) korlátozták. Mindezek a

hátrányok attól függetlenül bekövetkeztek, hogy az indítványozó ellen a büntetőeljárást a hatóságok utóbb megszüntették. {AB határozat [70]} Ezért a hamis vád által okozott sérelem az indítványozót érintően a fentiekre figyelemmel közvetlennek minősült. Amennyiben mindezen szempontoknak a bíróságok jelentőséget tulajdonítottak volna, a sérelem közvetlensége és abból fakadóan az indítványozó sértetti minősége tekintetében más álláspontot kellett volna kialakítaniuk. {AB határozat [71]}

A hamis vád büntettének vizsgált minősített esete tehát „ismét” pótmagánvádképes bűncselekmény és így a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) által korlátozott sértetti jogok e körben újból érvényesülhetnek, bár nem teljes körűen. Remélem, egyszer majd a hamis vád alapesete tekintetében is teljes körűen érvényesülhetnek a sértetti jogosítványok.

2.2.2. A hivatali visszaélés. Kezdetben a hivatali visszaélés büntette (Btk. 305. §) miatt indult eljárásokban is ellentétes gyakorlat bontakozott ki hazai bíróságaink előtt a pótmagánvádra való képesség megítélése szempontjából.

A Kúria végül közzétette a döntést BH 2012. 257. szám alatt, amelynek I. pontja szerint: hivatali visszaélés büntette miatt pótmagánvádnak nincs helye. Ezt a döntést azonban többen vitatták. Ma már kevesen tudják, hogy mind a Pécsi Ítéltábla, mind a Fővárosi Ítéltábla Büntető Kollégiumának vezetője jogegységi eljárást kezdeményezett annak megállapítása érdekében, hogy pótmagánvádképes legyen a hivatali visszaélés. A megindult jogegységi eljárás végül határozat hozatala nélkül zárult és maradt a BH-ban közzétett döntés.

Ebben a kérdésben nemrég (mégis) új megközelítés látott napvilágot. A konkrét ügyben másodfokú bíróságként eljáró Fővárosi Törvényszék⁷ abból indult ki, hogy az elsőfokú bíróság a korábbi bírói gyakorlatnak megfelelő álláspontra helyezkedett, amikor úgy látta, hogy a vád tárgyává tett hivatali bűncselekménynek pótmagánvádlói fellépésre jogosult sértettje nincs. Ugyanakkor e korábbi gyakorlat sem volt egységes. A Szegedi Ítéltábla Bf.II.524/2010. számú ügyben született határozata szerint hivatali visszaélés büntette miatt pótmagánvádnak akkor van helye, ha a hivatalos személy által célzott jogtalan hátrány ténylegesen bekövetkezett. Másrészt az Alkotmánybíróság 3384/2018. (XII. 14.) AB határozata is új helyzetet teremtett. Ehhez képest a pótmagánvádlókénti fellépés lehetőségének kérdése körültekintő vizsgálatot igényelt.

A másodfokú bíróság álláspontja szerint abban az esetben, ha a hivatali visszaélés jogtalan hátrányt okoz, akkor a hátrányt szenvedő személynél a jogsérelem mint közvetlen eredmény jelentkezik, így ő a Be. 50. §-a szerinti sértettnek tekinthető.

A vizsgált ügyben csupán a vádindítványban rögzítettek vizsgálva – a vádlotti magatartás, bizonyítottság esetén, közvetlen sérelmet, vagyoni hátrányt okozott a vádindítvány benyújtójának az önkényesen megválasztott, árverés alá vont ingatlan kapcsán. Erre tekintettel – szemben az elsőfokú bíróság álláspontjával – pótmagánvádlóként fellépni jogosult volt.

A Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria más bűncselekmények kapcsán is kizárta a pótmagánvádlókénti fellépés lehetőségét.

⁷ Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság 25.Beüf.11.625/2020/3. számú végzés

Sajátos volt a helyzet a *csődbűncselekmény* esetében, amelynek van eredménye és van közvetlen sértettje, a hitelező. Van azonban egyrészt egy objektív büntethetőségi feltétel is a bűncselekmény tényállásában és a felszámolási eljárásban van egy kötelező eljárási rend. A felszámolási eljárás megindításától kezdődően a sértett hitelezők közvetlenül már nem léphetnek fel az adóssal szemben, kizárólag a felszámolón keresztül a felszámolási eljárás rendjében. Ők tehát hiába effektív sértettek, e sértetti jogukat mégsem gyakorolhatják.

A HGY 1941. számú döntés II. pontja szerint a sértett – pótmagánvádlóként – büntetőjogi igényét általában akkor érvényesítheti, ha passzív alanya a bűncselekménynek, vagy a tényállás eredményt tartalmaz. Minthogy a magánokirat-hamisítás vétségének és a számviteli fegyelem megsértése vétségének törvényi tényállása passzív alanyt nem tartalmaz, s azok megvalósulása által konkrét személy jogos érdekeinek közvetlen sérelme, illetve a sérelem veszélye nem áll fenn, e bűncselekmények miatt nincs helye pótmagánvádnak.

A HGY 1942. számú döntés szerint pedig általában kizárt a pótmagánvád, ha az adott bűncselekmény alapvetően az állami, társadalmi vagy gazdasági rendet sérti vagy veszélyezteti, s a természetes vagy jogi személyt érintő jogsérelem csupán áttételesen következik be. Ez a helyzet a hamis tanúzás bűncselekménye esetén is, ezért pótmagánvádlói fellépésre ilyenkor nincs lehetőség. A hamis tanúvallomás az érintett számára akár előnyös, akár hátrányos határozat meghozatalához is vezethet, ezért ez a személy a bűncselekmény sértettjének sem tekinthető.

Úgy tűnik tehát, hogy bár a pótmagánvád intézményének a bevezetése mérföldkő volt a sértetti jogok érvényesítése terén, a Legfelsőbb Bíróság azonban a sértett fogalmának újra értelmezésével, esetenként talán indokolatlanul szűkítő jogértelmezéssel az alkalmazását inkább korlátozta, mint elősegítette.

3. A panaszjog és a sértett fogalmának összefüggései

Közvetett, áttételes módon a nyomozás során bejelenthető panaszjog szabályozása, illetve jogalkalmazói (ügyészi) gyakorlata is szoros kapcsolatban állt a sértettet megillető jogok változásával, átalakulásával.

A nyomozás során gyakorolható panaszjog a büntetőeljárásban résztvevő valamennyi személyt érintheti. A terhelt mellett leggyakrabban mégis a sértett jogosítványaként érvényesül akár e minőségében, akár más eljárási pozíciójában. Korábbi Be. eredeti szövege szerint: *195. § (1) Akire nézve az ügyész vagy a nyomozó hatóság határozata rendelkezést tartalmaz, a határozat ellen a közléstől számított nyolc napon belül panasszal élhet.*

Ezt a viszonylag széles körű panaszjogot módosította a 2006. évi LI. törvény 91. §-ának (1) bekezdése 2006. július 1-től a következők szerint: *195. § (1) Akire nézve az ügyész vagy a nyomozó hatóság határozata rendelkezést tartalmaz - ha e törvény kivételt nem tesz -, a határozat ellen a közléstől számított nyolc napon belül panasszal élhet.* A módosító törvény indokolása szerint a törvény tartalmilag nem tér el a hatályos szabályozástól, hiszen a törvény kivételt megállapító szabálya az általános szabályt – az arra való kifejezett utalás hiányában is – rendszerint lerontja.

Ugyanakkor a törvény által beiktatott szövegrész világossá teszi, hogy a törvény egyes esetekben kizárja a panasz lehetőségét.

A korábbi Be. 2011. évi LXXXIX. törvény 6. §-ával, 2011. július 13-tól kezdődő hatállyal módosított szövege a nyomozás során bejelenthető jogorvoslatok körét jelentősen szűkítette és szigorú taxációban rendelkezett a jogorvoslattal támadható határozatokról. A módosító törvényhez fűzött indokolás szerint: a módosítás következtében csak a rendelkezések közvetlen érintettjei, és csak a jogukat ténylegesen érintő rendelkezésekkel összefüggésben jelenthettek be panaszt.

A korábbi Be. 2013. évi CLXXXVI. törvény 38. § (1) bekezdésével, 2014. január 1-től kezdődő hatállyal megállapított szövege visszaállította a megelőző szabályozást, amely szerint a jogorvoslati jogosultság általános, kivéve, ha azt a törvény kifejezetten kizárja. Meghagyta viszont azt a szűkítést, amely szerint panaszra csak az jogosult, akire nézve a határozat közvetlen rendelkezést tartalmaz.

A hatályos Be. a lényeges tartalma szerint nem változtatott a sértett fogalmán. A panaszjog pedig elméletileg általános, de a korábbi törvény szabályozásának megfelelően rögzült gyakorlat szerint

- csak a rendelkezések közvetlen érintettjei, és
- csak a jogukat ténylegesen érintő rendelkezésekkel összefüggésben jelenthettek be panaszt. [*Be. 369. § (1) bek.*]

A nyomozás során bejelenthető és gyakorolható panaszjog fentiekkel szemléltetett lényeges és folyamatos szűkítése – hasonlóan a pótmagánvád ítélkezési gyakorlatához – azt igazolhatja, hogy a büntetőeljárásban a terhelt mellett leggyakrabban a sértett jogosítványaként biztosított panaszjog érvényesülési köre és hatékonysága folyamatosan visszaszorult.

4. A sértett fogalom új megközelítése a foglalkozástól eltiltás szabályainak alkalmazásához kapcsolódóan

Végül a foglalkozástól eltiltás újabb szabályai egy újszerű dimenzióban ugyancsak közvetlenül befolyásolták a sértett fogalmának a meghatározását.

1. Az egyes törvényeknek a gyermekek fokozottabb védelme érdekében szükséges módosításáról szóló 2017. évi CXLIX. törvény 1. §,-a 2017. december 1-től a foglalkozástól eltiltás új esetkörét határozta meg. (*Btk. 52. § (3) A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetőjét, ha a bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követte el, végleges hatállyal el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll.*) Az új szabályozás új értelmezési helyzeteket teremtett és ezek nyomán új dimenziókat nyitott meg a sértett fogalmának a meghatározásában.

2. 2/2018. BJE határozat. Ilyen jogszabályi környezetben született meg 2018. február 26. napján a Kúria 2/2018. Büntető jogegységi határozata – a

gyermekpornográfia büntette esetében – a halmazat megállapításáról, teljesen függetlenül attól a jogértelmezést igénylő kérdéstől, hogy mely nemi erkölcs elleni bűncselekményeknek van vagy nincs olyan sértettje, akinek a sérelmére elkövetett bűncselekmény esetében a végleges hatályú foglalkozástól eltiltásra vonatkozó új rendelkezés alkalmazásának az igénye felmerülhet.

A BJE indokolásának IV. pontja alatt kifejtett érvelés szerint: „A gyermekpornográfia büntették a Btk. 204. § (1) bekezdése szerint minősülő esetei kapcsán eleve kérdéses lehet, hogy a pornográf felvételeken szereplő, tizennyolcadik életévét be nem töltött személy anyagi jogi értelemben sértett-e; avagy csak tágabb, *kriminológiai értelemben* tekinthető egyértelműen a gyermekpornográfia mindenkor sértettjének. Büntetőjogi szempontból a magyar Btk. szerint a felvételen szereplő kiskorú személy sértetti minősége a gyermekpornográfia törvényi tényállása alapesetének nem szükségszerű eleme.”

A BJE tehát egyértelműen állást foglalt abban, hogy a vizsgált bűncselekmény (1) bekezdésében szabályozott esetében nincsen sértett a tényállásban. Ez az érvelés azért is különösen érdekes, mert bár azt rögzíti, hogy a vizsgált bűncselekménynek nincs büntető anyagi jogi értelemben vett sértettje, de van kriminológiai értelemben vett sértettje.

3. A Kúria Bfv.II.597/2020/13. számú döntése szemérem sértés vétsége miatt indult büntető ügyben a foglalkozástól végleges eltiltás tárgyában. Az ítélezési gyakorlat szembesült azzal a problémával, hogy a foglalkozástól végleges eltiltásra vonatkozó új rendelkezést csak akkor lehet alkalmazni, ha az elkövetett nemi bűncselekménynek van büntető anyagi jogi értelemben értelmezhető tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sértettje.

A Kúria előtt Bfv.II.597/2020. szám alatt indított felülvizsgálati ügyben az ügyészség nyújtott be felülvizsgálati indítványt a terhelt terhére a foglalkozástól végleges eltiltás kiszabása érdekében. Az alapul fekvő ügyben a terheltet a bíróság 6 rendbeli szemérem sértés vétsége miatt – tárgyalás mellőzésével – felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte. A jogerős ügydöntő határozatban megállapított tényállás 3. pontja szerint a terhelt a városban a ház előtti útszakaszon nemi szervét nadrágjából elővette és azt az arra járó nőknek mutogatta. Cselekményét két 14. életévét betöltött kiskorú személy is észlelte, akiket a terhelt meg is szólított és megkérdezte, hogy „nem szeretnék-e bekapni?”.

Az ügyész utólag – már a jogerő után – észlelte, hogy alkalmazni kellett volna a foglalkozástól eltiltásra vonatkozó új rendelkezést. Kifejtette, hogy a bíróság a törvény kötelező rendelkezése ellenére nem tiltotta el a terheltet a foglalkozástól.

A Kúria a felülvizsgálati indítvány elbírálása során abból indult ki, hogy a Btk. 205. §-ában meghatározott szemérem sértés bűncselekményének az alább rögzített három bekezdésben meghatározott három alapesete van. A felülvizsgálati indítvánnyal érintett jogsértés kizárólag az (1) bekezdésében meghatározott szemérem sértés vétségével kapcsolatos. A Kúria a felülvizsgálati indítvány elbírálása során érvelését ezért a vizsgált bűncselekmény (1) bekezdésében meghatározott fordulatra koncentráta.

Kifejtette, hogy a Btk. 205. § (1) bekezdésében meghatározott szemérem sértés vétségének védett jogi tárgya a társadalom nemi vonatkozású erkölcsi érzülete, a

közzemérem és a nemi kapcsolatoknak a társadalomban elfogadott rendje. A bűncselekménynek ez az alapesete nem sérti – illetve nem szükségképpen sérti – a nemi szabadságot. Másként megközelítve, a szeméremsértés vétségének ez az alakzata a nemi szabadság sérelme nélkül is megvalósulhat, a cselekmény anélkül is bűncselekménynek minősülhet. E bűncselekmény elkövetése nem sérti más személy nemi szabadságát, más személy Alaptörvényben garantált szabadságjogát. [31]

Az ügyészség érvelése szerint a Btk. 205. § (1) bekezdésében szereplő „más” – aki előtt az elkövető magát szeméremsértő módon mutogatja, azaz a magát mutogató személy magatartásának szemtanúja –, a bűncselekmény passzív alanya és ezért egyúttal a sértettje [32]

A Kúria ezzel nem értett egyet. [33] Csupán az ügyészség érvelésére tekintettel fejtette ki, hogy a szeméremsértés jelen ügyben vizsgálat tárgyát képező első alapesetének nincsen passzív alanya. [34]

A törvényi tényállásban a „más előtt” elkövetés nem a passzív alanyra vagy a sértettre utal, hanem az elkövetés helyét meghatározó ún. szituációs elem. Azt jelenti, hogy a cselekmény csak más előtt elkövetés esetén tényállásszerű. A „más előtt” elkövetés akkor is tényállásszerű, ha a jelen lévő személy („más”) ténylegesen nem észleli a cselekményt. Az ilyen bűncselekmények [lásd például a rágalmazás (Btk. 226. §) gyakorlatát] akkor minősülhetnek más előtt elkövetettnek, ha a más általi észlelés reális lehetősége fennáll és nem az elkövető akaratán múlik, hogy megtörténik-e vagy sem. A bűncselekmény rendbelisége szempontjából pedig teljességgel közömbös, hogy hányan észlelik, miután ők nem a bűncselekmény sértettjei, hanem egyszerűen az a környezet, amely előtti elkövetés tényállásszerűvé és társadalomra veszélyessé formálja a vizsgált cselekményeket. [35]

A szeméremsértés most vizsgált alakzatának ennek megfelelően nem csak passzív alanya nincs, de nincs olyan természetes személy sértettje sem, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sérti vagy veszélyezteti. Azok, akik a szeméremsértő magamutogatást akár közvetlenül is észlelik a Btk. 205. § (1) bekezdésében körülírt módon, illetve feltételek szerint, azok a vizsgált bűncselekménynek büntetőjogi értelemben nem sértettjei. Ennek megfelelően tehát az évtizedek óta következetes ítélkezési gyakorlat szerint, amennyiben az elkövető egyidejűleg több személy előtt mutogatja magát szeméremsértő módon, ez a körülmény önmagában bűnhalmazatot nem eredményez (BH 1983. 107.). [37]

A cselekmény akkor is tényállásszerű, ha a cselekménynél jelen lévő személy, tehát „más” ténylegesen nem is észleli az elkövető szeméremsértő tevékenységét, így a nemi szabadsága sérelmének a lehetősége fel sem merül (BH 1993.341.). [38]

Mindez a megállapítás azonban már nem irányadó a Btk. 205. § (2) és (3) bekezdésében meghatározott bűncselekményekre.[41]

A Btk. 53. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezés alkalmazásának az a feltétele, hogy legyen kiskorú személy sértettje a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekménynek. A vizsgált ügy kapcsán e törvényi feltétel hiánya folytán a Btk. 52. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazásának nem volt helye.

4. A Kúria 1/2021. (V. 13.) BKv. véleménye. A Kúria Büntető Kollégiumának véleménye akként rendelkezik, hogy: *A Btk. 52. § (3) bekezdés szerinti foglalkozástól*

eltiltás a Btk. XIX. Fejezetének bármely bűncselekménye, bármely elkövetési magatartása és bármely elkövetője (tettes, részes) esetében alkalmazható, a Btk. 202. §-ba ütköző kitartottság kivételével.

A vélemény indokolása szerint: passzív alany az, akin vagy aki ellen a bűncselekményt elkövetik. A Btk. 52. § (3) bekezdése szerinti „sérelmére követte el” megfogalmazás a passzív alany fogalmának felel meg.

A Btk. XIX. Fejezetében szabályozott, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket áttekintve megállapítható, hogy passzív alanya valamennyi ott írt bűncselekménynek van. A gyermekpornográfiának a Btk. 204. § (1) bekezdéseiben írt egyéb elkövetési magatartásai esetében is van passzív alany, mert a pornográf felvételen személy (mégpedig tizennyolcadik életévét be nem töltött személy) szerepel.

A Kúria véleményének kritikája kapcsán itt és most csupán arra utalok, hogy azt utóbb a jogalkotás (lásd alább 6. pont alatt) részben megtette. Azt azonban feltétlenül meg kívánom jegyezni, hogy az Európai Uniónak nincs – és meggyőződésem szerint soha nem is lesz – olyan jogi aktusa, amely kötelező erővel előírná a végleges hatályú foglalkozástól eltiltást. a vizsgált bűncselekményekhez kapcsolódó körben.

5. A Kúria 2/2021. (V. 13.) BKv. véleménye. A vizsgált kérdéshez a legszorosabban kapcsolódik a Kúria 2/2021. (V. 13.) BKv. véleményében adott iránymutatás, amely kifejezetten a Btk. 52. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazásával összefüggésben született. Aszerint: *Ha a jogerős ítéletben kiszabott büntetés a törvény szerint kivételt nem tűrően kötelező büntetési nem kiszabásának elmulasztása miatt törvénysértő, a Kúria azt a felülvizsgálati eljárásban a terhelt terhére érdemben orvosolhatja akkor is, ha a bíróság ítéletét a terhelt beismerő vallomásának elfogadásával hozta meg, és az ügyészi indítvány a kötelezően alkalmazandó büntetés kiszabására nem terjedt ki. Ugyancsak érdemben orvosolhatja a Kúria az ilyen törvénysértést akkor is, ha a büntetés jogerős kiszabására büntetővégzésben került sor.* A Kúria e véleményének kritikáját végkép nem tehetem meg itt és most. Az azzal szemben felvethető alapvető alkotmányos aggályok külön tanulmányt igényelnek.

6. Az új gyermekvédelmi törvény rendelkezései. Végül a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvény 16. §-a 2021. július 8.-tól kezdődő hatállyal újrafogalmazta a Btk. 52. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezést. Aszerint: *A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetőjét, ha a bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követte el, illetve a gyermekpornográfia elkövetőjét végleges hatállyal el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll.*

A 2021. évi LXXIX. törvény végső előterjesztői indokolása szerint: a Kúria jogértelmezése (értsd 1/2021. Bkv.) az eredeti jogalkotói szándéknak megfelelően

már egységesítette azt a megfelelő jogalkalmazói gyakorlatot, hogy a Btk. 52. § (3) bekezdése egyrészt mérlegelést nem tűrő rendelkezés, másrészt pedig az eltiltással érintett bűncselekmények esetében – amennyiben az értelmezhető – sértetten a kriminológiai értelemben vett sértettet kell érteni. A törvényjavaslat indokolása tehát elfogadta és tényként kezeli, hogy a Kúria a sértett fogalmának meghatározása körében elszakadt a sértett anyagi jogi fogalmától. Egy attól elkülönülő, attól független új („kriminológiai”) sértett fogalmat hozott létre és arra alapozta a Btk. 52. § (3) bekezdésben foglalt rendelkezés értelmezését.

Az indokolás szerint a törvény egyértelművé teszi, hogy a végleges hatályú foglalkozástól eltiltás vonatkozik a gyermekpornográfia elkövetőire is. A módosítás szerinti pontosítás azért szükséges, mert bár a gyermekpornográfia is a Btk. XIX. Fejezetében szereplő bűncselekmény, a bűncselekménynek nem minden esetben azonosítható a sértettje, esetenként a sértettnek a bűncselekmény elkövetése idején fennálló életkora nem határozható meg (korábban készített felvétel esetén), továbbá a módosítás következtében a bűncselekménynek nem is minden esetben lesz sértettje (ld. a tényállás kiterjesztése a valóságghú ábrázolásra). A törvény – az e körben kialakult helyes joggyakorlat érintetlenül hagyása mellett – egyértelművé kívánja tenni, hogy mindezek megítélésétől függetlenül alkalmazni kell a gyermekpornográfia elkövetőire a végleges eltiltásra vonatkozó rendelkezést.

A Btk. e legutóbbi módosítása tehát részben egy huszárvágással megoldotta a gordiuszi csomót (a jogegységi határozat és a Bkv. nyilvánvaló ellentétét) és külön nevesítette a gyermekpornográfia elkövetőjét. Egyúttal quasi szentesítette a Kúria „kriminológiai sértett” fogalmát, ami újabb jogértelmezési zavarokhoz vezethet. Az is sajátos helyzetet teremt, hogy a jogegységi határozat iránymutatásával ellentétben a Büntető Kollégium véleményében foglalt értelmezés természetesen nem kötelező a bíróságok számára.

Ezek után úgy gondolom, ember legyen a talpán, aki bátorkodik annak meghatározására, hogy ma ki a sértett a magyar büntetőjogban.

Irodalomjegyzék

- Dr. Bejcziné dr. Gulyás Cecília: Az EBH 2011. 2031. számú legfelsőbb bírósági döntés margójára – Sértett-e a hamis vád passzív alanya? Magyar Jog 2012. évi 5. szám 302-307. o.
- A büntetőeljárásról 2017. évi XC. törvény (Be.)
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Korábbi Be.)
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)
- Alkotmánybíróság 3384/2018. (XII. 14.) AB határozata a Gödöllői Járásbíróság 5.B.48/2016/2. számú végzése és a Budapest Környéki Törvényszék 14.Bf.227/2016/2. számú végzése alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről.
- Legfelsőbb Bíróság 90/2011. BKv. véleménye
- Kúria 1/2021. (V. 13.) BKv. véleménye
- Kúria 2/2021. (V. 13.) BKv. véleménye
- EBH 2011. 2301.

- BH 2020. 61.
 - Kúria Bfv.II.597/2020/13. számú végzése
 - Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság 25.Beüf.11.625/2020/3. számú végzése
-
-